

ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ: ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ДЛЯ ПОТРЕБ УПРАВЛІННЯ

CHALLENGES AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE VITICULTURE AND WINE INDUSTRY IN UKRAINE: EXPERT ASSESSMENT FOR MANAGEMENT NEEDS

Статтю присвячено аналізу експертної оцінки викликів та проблем виноградарсько-виноробного комплексу України для удосконалення підходів до управління його розвитком. Відображено основні результати всеукраїнського експертного опитування ключових стейкхолдерів виноградарсько-виноробного комплексу України, яке тривало протягом 2023-2024 рр. з організаційною підтримкою Громадської спілки «УКРСАД-ВИНПРОМ». За результатами анкетування побудовано рейтинг основних проблем розвитку сучасного виноградарства та виноробства в Україні. Проаналізовано експертну оцінку перспектив розвитку виноградарсько-виноробного комплексу після вступу України в ЄС. Охарактеризовано глобальні виклики, які постають перед українським АПК в умовах конвергенції до САП ЄС. Обґрунтовано ключові напрями посилення дієвості управління розвитком виноградарсько-виноробного комплексу України на стратегічній основі та підвищення ефективності галузі в умовах євроінтеграції та посилення конкуренції на ринку продукції виноробства.

Ключові слова: виноградарсько-виноробний комплекс, управління, експертна оцінка, євроінтеграція, стратегія, виноробство, виноградарство, ринок вина, глобалізація.

Viticulture and winemaking play an important role in the development of Ukraine's agricultural sector, contributing to economic growth, job creation and rural development. These industries not only supply the domestic market with quality products, but also have significant export potential, which contributes to the country's foreign exchange earnings. The article is devoted to the analysis of expert assessment of the challenges and problems of the viticulture and winemaking complex of Ukraine to improve approaches to managing its development. The main results of the all-Ukrainian expert survey of key stakeholders of the viticulture and winemaking complex of Ukraine, which lasted during 2023-2024 with the organisational support of the Public Union 'UKRSADVINPROM', are presented. Based on the results of the survey, a rating of the main problems of the development of modern viticulture and winemaking in Ukraine was built, including high competition from imported wines in the domestic market, limited own financial resources and insufficient state support, the impact of the war, imperfect pricing, etc. The author analyses the expert perspectives on the development of the viticulture and winemaking complex after Ukraine's accession to the EU. The global challenges faced by the Ukrainian agro-industrial complex in the context of convergence with the EU CAP are described. The main prospects for strengthening the effectiveness of management of the development of the viticulture and wine complex of Ukraine on a strategic basis are identified based on the results of an expert assessment of key stakeholders, including brand development in the domestic and foreign markets; development of small farming; optimisation of the tax burden on domestic winemakers; development of specialised programmes of state support for winegrowers; fair pricing; acceleration of innovation transfer; development of wine tourism, public-private partnerships, etc. It is proved that further development of the industry on a strategic basis should take place with due regard for the interests of all stakeholders, improvement of regulatory support and support of national producers.

Keywords: viticulture and winemaking complex, management, expert assessment, European integration, strategy, winemaking, viticulture, wine market, globalization.

УДК 339.56:631.1:663.25

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.91-32>

Печко В.С.

к.е.н., доцент, доцент кафедри харчових та аграрних технологій, Національний університет харчових технологій

Pechko Volodymyr

National University of Food Technologies

Постановка проблеми. В сучасному світі спостерігається тренд до зміщення вподобань споживачів в бік вживання вин та органічної продукції, що відповідно розвиває культуру споживання вина по всіх куточках світу, зокрема Україні. Виноградарсько-виноробний комплекс відіграє вагомую роль в АПК, оскільки він забезпечує диверсифікацію виробництва в регіонах зі сприятливим кліматом для вирощування винограду; створює робочі місця і підтримує економічне зростання в сільських та прилеглих до них міських районах; сприяє підвищенню експортного потенціалу України, створюючи можливості для просування українських вин на міжнародних ринках. Крім того, зростаюча увага до сталого розвитку і збереження природних ресурсів вимагає вдосконалення методів вирощування винограду та виробництва вина. Таким чином, дослідження проблем і перспектив

виноградарсько-виноробного комплексу, а також удосконалення управління його розвитком, є важливим етапом у забезпеченні сталого розвитку та успішної інтеграції української винопродукції в глобальні ринкові процеси, що є особливо актуальним у процесі євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку виноградарсько-виноробного комплексу як складової АПК України є предметом досліджень низки вчених, серед яких Н. Аверчева [1], І. Белоус [2], Бойко Л. [3], М. Дмитрук [4], О. Єрмаков [5], О. Захарченко [6], В. Лагодієнко [7], Ю. Лупенко [8], С. Прохорчук [9], Н. Сментина [10] та інші.

Зокрема, Н. Аверчева вважає, що «сучасний стан розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу характеризується негативними процесами розбалансування економічних відносин, скороченням обсягів виробництва, зниженням

ефективності діяльності суб'єктів господарювання» [1, с. 64]. На думку Н. Сментиної, «виклики сучасного глобалізаційного світу, економічні загрози, структурні зміни в реформуванні аграрного сектору економіки змушують визначити стратегічні завдання на шляху посилення інвестиційної привабливості галузі, особливо в малих та середніх формах господарювання» [10, с. 124]. Як наголошує М. Дмитрук, «використання застарілих технологій та потреба значних капітальних вкладень значно стримують розвиток галузі. При цьому, рентабельність виробництва винограду на порядок вища, ніж інших найбільш поширених видів сільськогосподарської продукції» [4, с. 106].

Наукові праці дослідників сформували потужну теоретико-практичну основу обґрунтування механізмів управління розвитком виноградарсько-виноробною галуззю України. Проте поглиблених досліджень потребує врахування експертної думки ключових стейкхолдерів галузі щодо викликів та перспектив її розвитку в умовах євроінтеграції.

Постановка завдання. Метою дослідження є експертна оцінка викликів та проблем виноградарсько-виноробного комплексу України для управління його розвитком.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі оцінки проблем та перспектив розвитку виноградарсько-виноробного комплексу України в умовах викликів повоєнного часу, невизначеності умов та посилення глобалізаційних й євроінтеграційних процесів, надзвичайно важливо критично оцінки експерту думку виноградарів та виноробів, науковців та інших стейкхолдерів розвитку галузі. З цією метою нами проведено всеукраїнське експертне опитування ключових стейкхолдерів виноградарсько-виноробного комплексу України шляхом розробки спеціалізованої анкети. Опитування тривало протягом 2023-2024 рр. з організаційною підтримкою Громадської спілки «УКРСАДВИНПРОМ» та охопило 62 респонденти.

У нашому дослідженні ми вживаємо категорію «виноградарсько-виноробний комплекс» як об'єкт управління, який системно включає виноградарські,

виноробні підприємства, освітньо-наукові заклади, органи державного управління, суб'єкти рекреаційно-туристичного сектору та характеризується наявністю значної кількості взаємозв'язків між елементами системи і забезпечує синергію між їх взаємодією. При цьому, у контексті обґрунтування стратегічних засад розвитку агропромислового комплексу (АПК), доцільно вживати категорію «виноградарсько-виноробний підкомплекс» як його складову нижчого ієрархічного рівня

Серед опитаних респондентів 93,8 % керівників виноградарських, 87,2% керівників виноробних підприємств, 40,0 % науковців та 100,0 % представників галузевих громадських об'єднань виноградарів та виноробів зазначили, що вважають поточний стан галузі незадовільним (табл. 1). Водночас, оцінку стану галузі «добре» надав лише один, а «дуже добре» - жоден із опитаних респондентів.

Південні області України та Закарпаття завжди славилися своїми багаторічними насадженнями, особливо виноградниками. Виробництво винограду та продуктів його переробки завжди відігравали важливу роль в соціально-економічному розвитку регіонів, що займаються їх вирощуванням [6]. На наступному етапі нами було поставлено питання щодо основних проблем розвитку виноградарства як первинної ланки галузі та джерела сировини для переробних виноробних підприємств. Саме виноградарі, постачаючи ягоди винограду, безпосередньо впливають на якість та характеристики майбутньої продукції й, одночасно, – на збереження екологічної рівноваги в агроєкосистемах. За результатами опитування, до топ-5 проблем розвитку виноградарства респонденти відносять недостатні обсяги та недосконалість програм державної підтримки виноградарів; недостатність власних фінансових ресурсів; вплив війни на ведення господарства; відсутність кваліфікованих кадрів; складність започаткування та розвитку малих виноградарських (сімейних) ферм (рис. 1).

Отримані результати засвідчують наявність суттєвих інституційних проблем, які пов'язані,

Таблиця 1

Результати всеукраїнського експертного опитування щодо стану виноградарсько-виноробного комплексу України*, %

Відповіді респондентів	Групи респондентів			
	керівники виноградарських підприємств	керівники виноробних підприємств	науково-педагогічні співробітники	представники галузевих громадських об'єднань (спілок)
<i>Як Ви оцінюєте поточний стан галузі виноградарства та виноробства у Вашому регіоні?</i>				
дуже добрий	–	–	–	–
добрий	–	–	20,0	–
задовільний	6,3	12,8	40,0	–
незадовільний (кризовий)	93,8	87,2	40,0	100,0

* n = 62

Джерело: власні розрахунки за результатами анкетування

* n = 62

Рис. 1. Ранжування основних проблем розвитку сучасного виноградарства в Україні за результати експертного опитування

Джерело: власні розрахунки за результатами анкетування

передусім, із недостатнім рівнем державної підтримки галузі та уповільненим розвитком фермерства у галузі виноградарства.

Наступний етап опитування був пов'язаний із оцінкою основних проблем розвитку українського виноробства, основними серед яких, на думку експертів, є висока конкуренція з боку імпортних вин на внутрішньому ринку; вплив війни на галузь; як і у виноградарів, недостатність власних фінансових ресурсів; недостатні обсяги та недосконалість програм державної підтримки виноробів; нестача сировини (винограду) та її низька якість (рис. 2).

Отримані результати підтверджують вирішальний вплив високої конкуренції з боку імпортної виноробної продукції із вітчизняними аналогами, що обумовлено, з одного боку, наслідками глобалізації продовольчих ринків, вищою якістю імпортного вина, доступними цінами, а з іншого – відсутністю достатніх ресурсів українських виноробів на технічне та технологічне оновлення виробничих потужностей, недостатнім рівнем державної підтримки, високим податковим навантаженням, що у кінцевому випадку не створює високих переваг у порівнянні із іноземними конкурентами.

Як влучно підкреслили Л. Бойко та В. Бойко, «для України надзвичайно важливо зараз зберегти виноробну галузь від негативного впливу війни і у подальшому відновити її, натомість виноградарська та виноробна галузі це важливі складові економіки та культурного спадку країни» [3, с. 36].

Враховуючи загрози інфляційного, фінансового та зовнішньоекономічного плану, виноробним підприємствам необхідно вирішити питання ціноутворення на сировинні та матеріальні ресурси,

забезпечити зміцнення конкурентних позицій на противагу імпортній продукції, завоювати споживача на основі переваги у якості і ціні [1]. Тому іншу важливу групу питань становить недосконалий механізм ціноутворення на продукцію, зокрема низький рівень МРЦ на фоні стрімкого зростання собівартості. Більше того, з 1 січня 2021 р. в Україні діє нульове мито на ввезення вина з країн ЄС, що передбачено зобов'язаннями України щодо обнуління імпортних мит на низку товарів протягом семирічного періоду після укладення економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС. Варто зазначити, що до цього розмір мита на ввезення вина становив 0,3-0,4 EUR/літр. Разом з тим, європейські виробники вина мають суттєво вищі дотації від держави у порівнянні із українськими виробниками, тому їм вигідно продавати продукцію навіть за низькими цінами, що не можуть собі дозволити вітчизняні винороби.

Виноградарсько-виноробний комплекс сьогодні перебуває у процесі зростання викликів, пов'язаних із євроінтеграцією. За результатами анкетування (табл. 2), з одного боку, експерти вбачають позитивні наслідки адаптації українського законодавства до вимог Спільної Аграрної Політики ЄС (САП ЄС) на галузь, а з іншого – 56,3 % опитаних виноградарів, 51,3 % виноробів, 60,0 % науково-педагогічних працівників та 100,0 % представників галузевих громадських об'єднань (спілок) не бачать перспектив стрімкого розвитку виноградарсько-виноробного комплексу в найближчі роки після очікуваного вступу України в ЄС.

Серед глобальних викликів, які постають перед українським АПК в умовах конвергенції до САП

* n = 62

Рис. 2. Ранжування основних проблем розвитку сучасного виноробства в Україні за результати експертного опитування

Джерело: власні розрахунки за результатами анкетування

Таблиця 2

Результати всеукраїнського експертного опитування щодо стану виноградарсько-виноробного комплексу України*, %

Відповіді респондентів	Групи респондентів			
	керівники виноградарських підприємств	керівники виноробних підприємств	науково-педагогічні співробітники	представники галузевих громадських об'єднань (спілок)
<i>Як, на Вашу думку, впливають процеси адаптації українського законодавства до вимог Спільної Аграрної Політики ЄС на галузь виноградарства та виноробства в Україні?</i>				
позитивно	68,8	82,1	80,0	100,0
негативно	25,0	7,7	20,0	-
складно відповісти	6,3	10,3	-	-
<i>Чи вбачаєте ви перспективи для стрімкого розвитку виноградарсько-виноробного комплексу після вступу України в ЄС?</i>				
так	12,5	20,5	20,0	-
ні	56,3	51,3	60,0	100,0
складно відповісти	31,3	28,2	20,0	-

* n = 62

Джерело: власні розрахунки за результатами анкетування

ЄС високі екологічні стандарти та вимоги до якості продукції; інтеграція до європейської системи субсидій і дотацій, яка є ключовим інструментом САП, особливо у частині підтримки малого фермерства; домінування імпортерної продукції виноробства, в т.ч. з ЄС, з якою досить складно конкурувати вітчизняним виробникам.

У цьому контексті підтримуємо думку Н. Аверчевої, яка наголосила, що реалізувати потенційні можливості ефективного розвитку виноробні підприємства можуть на основі технологічного оновлення, інтеграції з учасниками процесів руху продукції від виробника до споживача, встановлення взаємовигідних зв'язків із виноградарськими

підприємствами, впровадження маркетингових заходів тощо [1, с. 64].

Отже, в умовах євроінтеграції національні товаровиробники вже сьогодні змушені конкурувати з європейськими, і у майбутньому ця конкуренція буде лише зростати. Це обумовлює необхідність управління стратегічним розвитком виноградарсько-виноробного комплексу на інноваційних засадах, які стимулюватимуть наближення показників розвитку галузі до світових стандартів та передових європейських зразків.

Висновки. За результатами проведеного анкетування експертним шляхом визначено основні групи проблем українського виноградарства та виноробства, які, головним чином, полягають у високій конкуренції з боку імпортованих вин на внутрішньому ринку, обмеженості власних фінансових ресурсів та недостатності державної підтримки, впливом війни, недосконалим ціноутворенням тощо. За цих умов вітчизняним виноградарям та виноробам максимально важливо просувати всіма маркетинговими каналами бренд “Wines of Ukraine” («Вина України»), який був представлений на Міжнародному виноробному конгресі та вже позитивно сприймається всією міжнародною спільнотою.

Отже, основними перспективами посилення дієвості управління розвитком виноградарсько-виноробного комплексу України на стратегічній основі, за результатами експертної оцінки ключових стейкхолдерів, є розвиток бренду на внутрішньому та зовнішніх ринках; розвиток малого фермерства (сімейні виноградники та крафтові винарні); оптимізація податкового навантаження на вітчизняних виноробів; розробка спеціалізованих програм державної підтримки виноградарів; справедливе ціноутворення; прискорення трансферу інновацій, особливо в галузь первинного виноградарства; розвиток винного туризму, державно-приватного партнерства тощо. Тому подальший розвиток галузі на стратегічних засадах має відбуватись із врахуванням інтересів всіх стейкхолдерів, удосконаленням нормативного забезпечення та підтримкою національних товаровиробників.

Перспективами подальших наукових розвідок є економіко-математичне моделювання та прогнозування ефективності розвитку виноградарсько-виноробного комплексу в умовах глобалізації та євроінтеграції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аверчева Н.О. Напрями підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання виноградарсько-виноробного підкомплексу. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 59–64. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.12.59>
2. Белоус І.В. Стратегія розвитку виноградарства і виноробства України та передумови виходу їх продукції на світовий ринок: монографія. Одеса: ННЦ «ІВІВ ім. В. Є. Таїрова», 2015. 204 с.

3. Бойко, Л., Бойко, В. Сучасні аспекти розвитку галузі виноградарства в умовах невизначеності. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. Вип. (19). С. 31–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.8>

4. Дмитрук М.І. Формування пропозиції на ринку винограду сільськогосподарськими підприємствами України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 106–113. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201811106>

5. Єрмаков О.Ю., Удахін В. В. Інтенсифікація виробництва винограду на інноваційній основі. *Агросвіт*. 2009. № 8. С. 37–40.

6. Захарченко О.В. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку галузі виноградарства в Україні. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2015. Вип. 161. С. 152–159.

7. Лагодієнко В.В., Голоднюк О.М., Мільчева В.В. Інноваційний напрямок розвитку виноробства в Україні. Маркетинг, підприємство і торгівля сучасний стан, напрями розвитку. Одеса: ОНАХТ, 2020. 757 с.

8. Лупенко Ю.О. Сучасні тенденції розвитку ринку продукції виноградарства в Україні. *Виноградарство і виноробство: міжвідомчий тематичний науковий збірник*. 2015. Вип. 52. С. 119–122.

9. Прохорчук С.В., Петричко М.М. Напрями удосконалення інвестиційно-інноваційних процесів підприємств виноградарсько-виноробної галузі. *Бізнес-навігатор*. 2013. № 3 (32). С. 132–136.

10. Сментина Н.В. Виноградарство як перспективний напрям розвитку агробізнесу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. № 7-8. С. 123–129.

REFERENCES:

1. Avercheva N. (2021) Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti subiektiv hospodariuvannia vynohrads'ko-vynorobnoho pidkompleksu [Direction of increasing efficiency of management entities activities of viticulture and winemaking sub complex]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, pp. 59–64. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.12.59>
2. Belous I.V. (2015) Strategia rozvytku vynohrads'tva i vynorobstva Ukrainy na peredumovy vyhodu yih produktcii na svitovyy rynek [Strategy for the development of viticulture and winemaking in Ukraine and the conditions for their output to the world market: monograph]. Odessa: NNTs "IViV im.V.Ye. Tairova", 204 p. (in Ukrainian)
3. Boiko L., Boiko V. (2024) Suchasni aspekty rozvytku haluzi vynohrads'tva v umovakh nevyznachennosti [Modern Aspects Of Viticulture Under Conditions Of Uncertainty]. *Taurida Scientific Herald. Series: Economics*, vol. (19), pp. 31–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.8>
4. Dmytruk M. (2018). Formuvannia propozyzii na rynku vynohradu silskohospodarskymy pidpriemstvamy Ukrainy [Supply formation on the grapes market by agricultural enterprises of Ukraine]. *Ekonomika APK*, vol. 25 (11), pp. 106–113. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201811106>
5. Yermakov O.Yu., Udakhin V.V. (2009) Intensyfikatsiya vyrobnytstva vynohradu na innovatsiyniy osnovi [Intensification of the grape production on an innovative basis]. *Agrosvit*, no. 8, pp. 37–40.

6. Zakharchenko O.V. (2015) Tendentsii, problemy ta perspektyvy rozvytku haluzi vynohrady v Ukraini [Trends, issues and prospects of development of viticulture in Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka*, vol. 161, pp. 152–159.

7. Lahodiienko V.V., Holodniuk O.M., & Milcheva V.V. (2020) Innovatsiyni napriamok rozvytku vynorobstva v Ukraini. Marketynh, pidpriemstvo i torhivlia suchasnyi stan, napriamky rozvytku [Innovative direction of development of winemaking in Ukraine. Marketing, enterprise and trade: current state, development directions]. Odesa: ONAKhT, Odesa, 757 p. (in Ukrainian)

8. Lupenko Yu.O. (2015) Suchasni tendentsii rozvytku rynku produktsii vynohrady v Ukraini [Mod-

ern trends in the wine production market in Ukraine]. *Vynohradystvo i vynorobstvo: mizhvidomchy tematychnyy naukovyy zbirnyk*, vol. 52, pp. 119–122.

9. Prokhorchuk S.V., Petrychko M.M. (2013) Napriamy udoskonalennia investytsiino-innovatsiynykh protsesiv pidpriemstv vynohrady vynorobnoi haluzi [Directions for improving the investment and innovation processes of viticulture and wine industry enterprises]. *Biznes-navihator*, vol. 3 (32), pp. 132–136.

10. Smentyna N.V. (2021) Vynohradystvo yak perspektyvnyi napriam rozvytku ahrobiznesu [Viticulture as a Prospective Direction of Agrobusiness Development]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, vol. 7–8, pp. 123–129.